
MUHAFAZAKÂRLIK VE EDMUND BURKE'DA DEĞİŞİM VE DEVLET ALGISI

*Yıldırım TORUN * Balıkesir Üniversitesi*

ÖZET

Muhafazakarlık, modern politik bir ideolojidir. 1789 Fransız İhtilali'ne karşı geliştirdiği tepkiyle, siyaset felsefesi tarihinde özellikle geleneğe yaptığı vurguyla anılmaktadır. Bu vurgu muhafazakarlığın, insan, toplum, devlet vb. gibi siyaset felsefesine ilişkin problemlere, kendine has bir bakış açısı sergilemesine neden olmuştur. Edmund Burke ise, bu gelenek içerisinde, daha ihtiyatlı bir tavır takınarak, muhafaza etmek için değişim anlayışını kabul etmiştir.

Anahtar Kavramlar

Muhafazakarlık, değişim, gelenek, Edmund Burke

I. GİRİŞ: MUHAFAZAKÂRLIK NEDİR?

Günlük dilde, mütevazı ve ihtiyatlı davranış kalıbı, geleneksel yaşam biçimi ve değişime karşı bir korku ve reddiyeye karşılık gelen muhafazakarlık terimi, siyasal açıdan ise, 19. yüzyıl başlarında dile getirilmeye başlanan modern bir politik ideolojidir. Bu dönemlerde muhafazakarlık, A.B.D.'de kamusal işlerle alakalı kötümser bir bakışı ifade ederken, 1820'lerden itibaren 1789 Fransız Devrimi'nin temel ilkelerine ilişkin muhalif bir tavra karşılık gelmekteydi.¹

* Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesi Sosyoloji Bölümü.

¹ Andrew Heywood, Siyasi İdeolojiler, Çev: Ahmet Kemal Bayram vd., Adres Yayınları, Ankara, 2007, s. 85

Muhafazakar ideolojiyle özdeşleşen düşünceler, doktrinel bazda ilk olarak 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında dile getirilmiş ve Fransız Devrimi sonrasında gerçekleşen büyük çaplı iktisadi ve siyasi değişimlere karşı bir tepki olarak gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla muhafazakarlık, eski rejime geri dönüşü savunma refleksiyle belirginlik kazanmıştır. Muhafazakârlık, liberalizm, sosyalizm ve hatta milliyetçilik gibi ideolojilerin reform ve devrime, başka bir ifadeyle yeni olana yönelik olumlu bakışlarına zıt bir şekilde, geleneksel sosyal düzenin tarafgirliğini yapmayı tercihe şayan görmüştür.²

Bundan ötürüdür ki, muhafazakar ideolojiyi irdeleyen yazarların birçoğu, muhafazakar düşüncedeki gerçek dönüm noktasının, Fransız Devrimi olduğu konusunda hemfikirdirler. Bununla birlikte muhafazakâr düşüncenin köklerine ilişkin olarak Platon'un "Devlet" kitabına referansla Antik dönemi işaret eden bir takım düşünürler mevcut olduğu gibi, Ortaçağ merkezli bir başlangıcı tercih eden düşünürlere rastlamak da mümkündür. Ya da muhafazakâr ideolojinin başlangıcını, Reformasyon dönemi odaklı bir bakış açısıyla açıklayanlar olduğu gibi, Tanrısal hak ve ataerkillikle izah edenlere de şahit olmak mümkündür. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi muhafazakâr ideolojinin gerçek anlamıyla Fransız Devrimi akabinde ortaya çıktığı, daha doğru bir tespitle kendi bilincinde olan bir muhafazakarlığın Fransız Devrimi'nin muhalif simgesi olarak sivrildiği ifade edilmelidir.³

II. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL NİTELİKLERİ

Muhafazakârlık, diğer politik ideolojiler gibi, kendisini karakterize eden bir takım unsurlar taşır. Bunlar, genel olarak bakıldığında gelenek, pragmatizm, beşeri eksiklik, organizmacılık, hiyerarşi, otorite ve mülkiyet anlayışıdır. Bunlar tek tek ele alındığında, muhafazakârlığın bir ideoloji olarak genel çerçevesi de çizilmiş olacaktır. Bunlardan ilki geleneğe duyulan sarsılmaz bağlılıktır. Muhafazakârlığın ana temalarından birisi, muhafaza etme arzusudur. Bu arzunun hedefi ise, geleneğe yöneliktir ve geleneğin, belki de idrak edilememiş erdemlerinin değerini vurgularken, geçmişten bu zamana ayakta kalmayı başarmış kurumlarına karşı saygı refleksini içerir. Gelenek, muhafazakâr ideoloji açısından geçmişten gelen ve birikerek olgunlaşmış olan bir deneyimin ve dolayısıyla da bilgeliğin göstergesidir. Gelenek, zamanın testinden başarıyla geçmeyi başarmıştır. Bu yüzden sahip olduğu kurumlar, hem bugünün hem de geleceğin insanların yararına olduğu için korunmalı ya da muhafazakâr ideolojinin kavramsal görüntüsüne ya-

² Andrew Heywood, *Siyaset*, Çev: Bekir Berat Özipek vd., Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s. 65

³ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, Çev: Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 90-94

kın bir terminolojiyle ifade edilecek olursa muhafaza edilmelidir.⁴ Bu tavrı itibariyle muhafazakârlık, kurumların geçerliliğini insani ihtiyaçların karşılanması kriterine göre değerlendirmeyi salık veren liberal geleneğin epey uzağına düşer. Liberaller, kurumların tümünün insanların ihtiyaç ve çıkarlarına cevap verebildiği ölçüde değerlendirilebileceğini, aksi takdirde reforma tâbi tutulmaları gerektiğini düşünürken, muhafazakârlar, zaman testinden geçebilmeyi, kurumların muhafazası açısından yeterli görür. Muhafazakârlığın geleneğe saygı refleksinin temelinde ayrıca gelenek ile birey ve toplum ilişkisinin sonuçları da etkilidir. Zira gelenek gerek birey gerekse toplum açısından bir kimlik duygusu ortaya koyar. Mevcut düzen, yani örf ve adetler, kişiler tarafından anlaşılabilir türden oldukları için insanlar bu düzene aşinadırlar. Bundan ötürüdür ki, gelenek, insanlara aidiyet duygusu kazandırır. Köklü olma duygusu da buna dâhil edildiğinde daha da etkili hale gelir. Geleneğe yönelik bu güçlü atf, muhafazakârlığın, geleneğin karşıtı olan değişime karşı ihtiyatlı bir tavır takınmasını beraberinde getirmiştir. Çünkü değişim, bilinmeyene yolculuktur. Ne olduğu bilinmeyen, test edilmemiş, ne getirip ne götüreceği kestirilemeyene bir yolculuktur bu. Bundan dolayı da değişim, belirsizlik ve tabi ki güvensizlik doğurur. Bu ise, insanlar için mutluluğun tehdit edilmesidir.⁵

Muhafazakârlığın ikinci önemli dominant niteliği ise pragmatizmdir. Muhafazakârlık, bu dünyanın sonsuz karmaşık bir yapısı olduğu inancındadır. Bununla beraber, insanın rasyonelliğinin de bir sınırı olduğu kabulü, muhafazakârlığın soyut ilkelere ve soyut düşünce sistemlerine karşı kuşkuyla bakmasına neden olur. Kuşkuyla karşılanan soyut ilke ve düşüncelerin yerinde ise, muhafazakâr toprakta tecrübe, tarih ve pragmatizme duyulan güven yeşerir.⁶

Beşeri Eksiklik inancı üçüncü belirgin nitelik olarak kabul edilir. Muhafazakârlık, diğer politik ideolojiler gibi insan doğasına ilişkin bir takım fikirlere sahiptir. Zira insan doğasını tanımlamak, insan ile toplum, devlet ilişkilerini tanımlamakta ve dahası bir takım politikalar geliştirmekte dikkate alınacak önemli bir veridir. Muhafazakârlığın insan doğasına yönelik bakışı ise, olumsuz ve de karamsardır. Ahlaksal anlamda bozuk kabul edilen insanı, muhafazakarlık, bencil, egoist, açgözlü ve iktidar hırsıyla lekelenmiş bir varlık olarak resmeder. İnsanın bu özellikleri, suç ve düzensizliğin de kaynağıdır. Yani muhafazakârlık, suç ve düzenin kökenini, toplumsal değil, bireysel olarak

⁴ Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 66- 67

⁵ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 90- 92

⁶ Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 67

görür. Bencilliği, egoistliği, açgözlülüğü ve iktidar hırssıyla lekelenmiş insanın neden olduğu düzensizliği gidermenin yolu ise, katı cezalar ve sağlam yasalarla desteklenmiş güçlü bir devlettir. Zaten insan da, muhafazakâr görüşe göre, düzenli bir toplumsal yaşamı arzu eden, sınırlı, bağımlı ve güvenlik arayan varlıktır⁷ ki, bunu gerçekleştirebilecek olan bu güçlü devlettir. İnsan doğasının bu kötümser yorumu, insan doğasının iyi olduğu iddiasına sığınan iyimser bakışın reddiyesini de doğal olarak içerir. Muhafazakar ideoloji, insan doğasının iyi olduğu savunusunu, yanlış olmanın ötesinde ütöpik olarak nitelendirir. Dolayısıyla muhafazakar insan doğası anlayışı, Hobbescu kötü insan prototipine daha uygundur.⁸ Muhafazakarlığın liberal kanadı, yani liberal muhafazakarlık ile Yani Sağ ekolleri hariç, muhafazakarlık, insanın bencil yapısına vurgu yapar. Tembel ve test edilmiş olana güven duyan bir varlıktır insan. İnsanın temel itici gücünün akıl olduğuna ilişkin yargının insana yüzeysel yaklaşımdan başka bir şey olmadığını vurgulayan muhafazakarlık için, insan, karmaşık duygu ve düşüncelere sahip olan, doğal tembellikten ve hayatın zevklerinden vazgeçemeyen bir varlıktır.⁹

Muhafazakar ideolojinin temelindeki bir başka ana sütun Organizmacılık anlayışıdır. Muhafazakarlığın toplum anlayışını özetleyen bir başlık olarak organizmacılık anlayışı, toplumu yaşayan bir varlık olarak görme eğilimini simgeler. Bu çerçevede muhafazakarlık, toplumun bireysel yaratıcılığın bir ürünü değil de, organik bir bütün olduğunu kabul ederek tastikleme ısrarındadır. Bu bağlamda toplum, gerek kurumları, gerekse dokusuyla yani aile, cemaat vb. ile doğal bir gerekliliğin ürünüdür. Bütün- parça ilişkisine yönelik alternatifler dikkate alındığında, toplum yani bütün, sadece bireylerden yani parçalardan müteşekkil bir yapı değil, ondan daha fazla bir şeydir.¹⁰ Bu ana çerçevesiyle toplum algısı, liberalizmin toplum inancından farklıdır. Liberal-ler, toplumu, kendi çıkarları peşinde koşan insanlar tarafından oluşturulmuş bir yapı olarak görürler. Bu anlayışı yanlış bulan muhafazakarlık, bu liberal toplum kabulünün, birbirlerine ihtiyaç duymayan, kendi kendine yetebilen bireylerden müteşekkil atomist bir yapıya tekabül edeceği inancındadırlar. Ancak bunun aksine toplum canlı bir organizmadır ve parçaları da tıpkı insan organizmasının parçaları (kalp, akciğer vb.) gibi işler. Topluma atfedilen bu değer, onun kurumları için de geçerlidir. Mesela aile, muhafazakarlara göre, toplumun en temel kurumu, diğer sosyal kurumlar için birçok açıdan bir modeldir. Bu yüzden sağlıklı bir aile yapısı, istikrarlı bir topluma ulaşmada

⁷ A.g.e., s. 67

⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 92

⁹ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, s. 106

¹⁰ Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 67

çok önemli bir adımdır. Bunun yanı sıra liberallerin kişisel ahlâk anlayışına zıt bir şekilde muhafazakarlar, ortak kültür ve paylaşılan değerlerin önemine vurgu yaparlar. Bu, beraberinde muhafazakarların, ulusa değer vermelerinin de yolunu açmıştır. Muhafazakarlık, ulusun, tıpkı bir aile gibi, aynı dili, tarihi, kültürü ve gelenekleri paylaşan insanlar arasındaki doğal yakınlığın bir sonucu olduğu kanaatindedir.¹¹

Muhafazakar siyasal ideolojinin bir başka karakteristik özelliği ise, hiyerarşidir. Muhafazakarlığın organik toplum anlayışı, toplum içerisindeki insanların sosyal konum ve statülerinin doğallığını kaçınılmaz hale getirir. Bu anlayış, memur-işçi, öğretmen-öğrenci, ebeveyn-çocuk ikilemelerinde farklılaşan rol ve sorumlulukları doğurur.¹² Toplum, doğası gereğince hiyerarşik bir yapıya sahip olduğundan, sosyal eşitlik, hem başarılabilir hem de istenmez olduğu için muhafazakarlık tarafından tercihe şayan görülmez. Üstelik bu eşitsizlik, çok derin köklere sahiptir ve sadece bireysel farklılıklardan kaynaklanmayla sınırlı değildir. Zira bu anlayıştan ötürü, Burke gibi muhafazakarlar, doğal aristokrasi anlayışına kolayca kayabilmişlerdir. Bu perspektiften hareketle, nasıl ki vücutta kalp, akciğer vb. farklı işlevlere sahip ise, toplumda da her sınıf ya da grup kendi işlevlerini gerçekleştirir. Bu anlamda herkesin kendine ait bir rolü vardır ve her toplumda yönetici, işçi, vb. olmalıdır. Bu yüzden de sosyal eşitlik bir hayaldir.¹³

Muhafazakar ideolojinin temel özelliklerinden bir diğeri ise, Otoritedir. Muhafazakarlığın hiyerarşiye ilişkin görüşleri, otoriteye yaptığı vurguyla daha da güçlenmiştir. Tıpkı toplum gibi, otorite de doğal bir şekilde gelişir. Mesela ebeveynlerin çocukları üzerinde doğal bir otoriteleri vardır. Üstelik bu otorite, herhangi bir sözleşme ürünü değildir. Otorite, toplumda ve onun kurumlarında kökleşmiştir. Okulda öğretmenler, işyerlerinde işverenler tarafından kullanılan otorite, genel olarak toplumda ise devlet tarafından kullanılır. Dahası otorite zorunlu ve de faydalıdır. Çünkü herkesin rehberliğe ihtiyacı vardır. Bu yüzden muhafazakarlar, önderlik ve disipline de vurgu yapmışlardır. Ancak disiplin körü körüne bir itaati değil, otoriteye karşı duyulan iradi ve sağlıklı bir saygıyı dile getirir.¹⁴ Rehberliğin anlamı ise, bilgi, tecrübe ve eğitimden yoksun insanlara, kendi çıkarlarına uygun hareket edebilmeleri için liderlik ve önderlik etmektir.¹⁵

¹¹ Andrew Heywood, *Siyasal İdeolojiler*, s. 95- 99

¹² Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 67

¹³ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 99

¹⁴ A.g.e., s. 100

¹⁵ Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 67

Muhafazakarlığın son ana niteliği olarak Mülkiyete gelince. Muhafazakarlık, mülkiyetin, insanlara kanunlara itaat etmeyi ve başkalarının mülkiyetine saygı duymayı öğrettiğini düşünür. Mülkiyet kişiliğin dışsallaştırılması halidir.¹⁶ Yani mülkiyet bireyin kişiliğinin bir uzantısıdır. Muhafazakar ideolojiye göre mülkiyetin, psikolojik ve sosyal olmak üzere birçok faydası vardır. Bunların başında güvenlik gelir. Zira mülkiyet, insanlara bir korunma kaynağı sağlar.¹⁷

Bu karakteristik özelliklerinden de anlaşılacağı üzere, muhafazakar ideolojinin devlete ilişkin bakışı, politik hayatın organikliğine yönelik bir inancı besler. Komüniteryen ve aynı zamanda bireyci telakkilere şüpheyle yaklaşan muhafazakarlık, toplumun ise, hiyerarşik bir yapıda olduğunu düşünür. Bunun anlamı, liderlik ve politik yargının belirli kişilere has bir yetenek olarak anılmasıdır. Organik toplum yapısına duyulan bu inanç, toplumun bilinçli bir şekilde oluşturulan bir yapı olduğuna yönelik kabulün reddine mahal vermekte, bunun yerine ise, birbirine bağlı parçaların karşılıklı ilişkilerine indirgenen bir toplum tasavvurunun kabulüne kapı aralar. Bu organik bütün, her bireyin bir yerinin olduğu mekanizmaya karşılık gelir.¹⁸

III. EDMUND BURKE

1729 yılında davavekili protestan bir baba ile Katolik bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen Burke, 1744 yılında doğduğu yer olan Dublin’de Trinity College’a girmiş, 1750 yılında ise hukuk eğitimi almak üzere Londra’ya gitmiştir. Ancak kısa bir süre sonra okuldaki öğreniminden uzaklaşmış, Avrupa’ya yaptığı gezinin sonunda Londra’da yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde edebiyata karşı ilgi duymaya başlayan Burke, siyasi kariyer yapmaya odaklanmıştır.

1756 yılında ilk önemli yapıtı olan *Vindication of Natural Policy* (Doğal Toplumun Doğrulanması)’i kaleme almış, 1759 yılında ise zamanın günlük olaylarının bir çeşit yillığı olarak *Annual Register*’ı kurmuştur.

Daha sonrasında siyasete yönelen Burke, 1765 yılında parlamento’ya girmiştir. Lord Rockingham’ın özel sekreteri olmuş ve Avam kamarasına girdikten sonra bölünmüş olan Whig partisini yeniden düzenlemiştir. Her türlü sisteme ve soyutlamaya şiddetle karşı çıkan ve somut sorunları derece derece bölümlendirerek yasalara uygun bir biçimde çözümlemekten yana

¹⁶ A.g.e., s. 68

¹⁷ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 101

¹⁸ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, s. 115

olan Burke, liberal ve tutucu whig aristokrasisine, halk kitlelerinin taşkınlıklarına ve saray entrikalarına karşı mücadele etmiştir.

1765'te kraliyet hükümetinin Amerikan sömürgelerini rızaları hilafına vergiye bağlaması üzerine, Burke, kralın keyfi idaresi karşısında İngilizlerin sahip oldukları özgürlüklerden sömürge halklarının da yararlanması gerektiğini savunmuştur. 1782'de yasa tasarısını kabul ettirerek birçok memurun dokunulmazlıklarını kaldırtmayı başararak İngiliz siyasetinin geniş bir ölçüde istikrara kavuşmasını sağlamıştır.

Başından itibaren Fransız İhtilali'ne karşı çıkan Burke, "Reflections on the Revolution in France" (Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler) adlı eserinde, halk ayaklanmasını şiddetle eleştirmiş ve bu düşünceleri için en yakın dostları ile partisinin birliğini bozma pahasına savaştı.

1794 yılında parlamentodan emekli olan Burke, üç yıl sonra, 1797 yılında ölmüş ve Beaconsfield Kilisesi'nde yakılmıştır.¹⁹

IV. EDMUND BURKE'DA DEĞİŞİM VE DEVLET ALGISI

Muhafazakarlığın yukarıda ifade edilen genel karakteristiğinin belirlenmesinin ardından, onun farklı türleri olduğu da ifade edilmelidir. Zira muhafazakarlık, farklı gelenek ve kültürlerle indirgendikçe, belirgin bir şekilde çeşitlere ayrılmıştır. Kıta Avrupası'nda reform dalgasına karşı katı otokratik değerleri savunan otoriter bir muhafazakarlık ortaya çıkarken, İngiltere'de muhafaza etmek için değişimi kabul eden bir muhafazakarlık türü ortaya çıkmıştır ki, bunun en önemli örneklerinden birisi de Edmund Burke'dur.²⁰ Burke, günümüze kadar muhafazakar düşünce içindeki üstün konumu hem hayranları hem de eleştirmenleri tarafından kabul edilmiş olan bir düşünürdür.²¹

Burke, "Reflections" adlı kitabında, günümüze kadar muhafazakar ideoloji açısından temel nitelikler olarak kabul edilen bir takım özellikler ortaya koymuştur. Bunlar;

1-Dinin önemi

2-Reform yapma adına, insanlara haksızlık yapılabilme tehlikesi

3-Rütbe ve görev ayrımlarının gerçekliği ve arzu edilebilirliği

¹⁹ Hande Nur Güneş, http://www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=535:edmund-burke-ve-muhafazakarlik&catid=115&Itemid=100077

²⁰ Andrew Heywood, Siyasi İdeolojiler, s. 86

²¹ Andrew Vincent, Modern Politik İdeolojiler, s. 94

4-Özel mülkiyetin dokunulmazlığı

5-Toplumun bir mekanizma değil, bir organizma olduğu

6-Geçmişle kurulan sürekliliğin değeri²²

Burke'un ortaya koyduğu bu temel niteliklerin, yukarıda sıralanan ve muhafazakar ideolojinin ana temaları olarak resmedilen ilkelerle olan yakınlığı açıkça görülmektedir. Nitekim Burke'un rütbe ve görev ayrımlarının gerçekliğine atıf yaptığı önerme, muhafazakar ideolojinin hiyerarşi ve otorite anlayışıyla sıkı bir ilişki sergilerken, özel mülkiyetin dokunulmazlığını savunan önermesi, muhafazakarlığın mülkiyet anlayışıyla paralellik arzietmekte, toplumun bir organizma olduğuna ilişkin önermesi ise, siyasal bir ideoloji olarak muhafazakarlığın organizmacılık anlayışına karşılık gelmektedir. Ayrıca "geçmişle kurulan sürekli bağlılığa" ve reform üzerine ortaya koyduğu temalar, muhafazakarlığın geleneğe yaptığı vurgunun paralelinde cereyan etmektedir. Bu yakınlık, Burke'un muhafazakar ideolojinin ana temalarını belirleyen önemli düşünürlerden biri olduğunu göstermektedir.

Burke, atalarımızın ortaya koymuş olduğu kurumların tümüne dile getirilmemiş bir saygı duymamız gerektiğini, dahası buna borçlu olduğumuzu düşünür. Geçmişten gelen kurumlara alçakgönüllülükle yaklaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.²³ Siyasi arenada varolan her şeyi ortadan kaldırıp yerine yenilerini getirmektense, her şeyi, kendi gelişimine bırakmanın daha doğru olduğunu düşünür. Geleneğe saygı refleksiyle korunmaları gerektiğine vurgu yapan Burke, geçmişten gelen mirasa, hiyerarşik toplumsal düzenin ilke ve kurullarına bağlılığı telkin eder.²⁴ Geçmişe saygı duymanın ve ona başvurmanın yararına inanan Burke, ilerlemeyi tam anlamıyla dışlamadan, güvenli bir şekilde gerçekleştirilecek koruma ve aktarımı tercih eder.²⁵ Değişim, bir devletin kendisini koruma altına alabilmesi için gereklidir. Bununla birlikte değişimin her türü, koruma maksatlı değildir. Fransa örnek olarak alındığında, değişimin, geçmişten kopuşu hedeflediği görülmektedir. Fransa'da devrimle birlikte eskiye ait her şey, devlet modeli vb. yıkılmış ve yerine akıl merkezli soyut haklara dayalı bir toplumsal yapı

²² Erik Jan Zürcher, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakarlık", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekin, Cilt Edit: Ahmet Çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 40

²³ William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, Çev: İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2001, s. 265

²⁴ Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, İstanbul, 2000, s. 231

²⁵ İain Hampsher-Monk, Modern Siyasal Düşünce Tarihi, Çev: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s. 334

hayata geçirilmiştir.²⁶ Fransız Devrim düşüncesinin bu soyut akıl anlayışına karşı, Burke, diğer birçok muhafazakar düşünür gibi, aklın politikadaki özel rolünü reddetmiştir. Bu çerçevede soyutlama ile ilke kavramları arasındaki farktan bahisle Burke, birincisini "metafizik aklın kuru soyutlamaları" ifadeleriyle mahkûm ederken, ikincisini yani ilke kavramını, alışkanlık ve gelenekler olarak görmüştür. Aydınlanma aklının metafiziğine ilişkin muhalefetini ise; "Dört yüzyıl geçti; fakat, temelde değişmediğimize inanıyorum" düşüncesiyle, "Biz Rousseau'nun dönmeleri değiliz; Voltaire'nin müritleri değiliz" şeklindeki keskin ifadeleriyle ve dahası "Bizim hiçbir keşif yapmadığımızı biliyoruz ve ne ahlâkta ne de hükümetin temel inançlarında hiçbir keşif yapmadığımızı düşünüyoruz" tarzındaki söylemleriyle dile getirmiştir.²⁷

Dönemin aydınları arasında, yukarıda ifade edilen soyut akıl anlayışına dayalı Fransız Devrimini, açık bir muhalefet şerhiyle mahkûm eden Burke, devrimcilerin, her şeyi hor görerek devrimin en başından kötü başladıklarını düşünmüştür. Burke'a göre, devrimcilerin, kendi bilgeliklerinden başkasına, bir başkasının bilgeliğine saygı duyma eğilimlerinden eser yoktur. Fransız Devrimi, Burke'a göre, dünya tarihi açısından irdelendiğinde daha önceleri bir benzeri olmayan ve yalnızca Fransa'yı değil, Avrupa'nın tümünü etkileyebilecek bir krizin adıdır.²⁸

Geleneğe düşülen bu ısrarlı dipnotlar, aslında değişim olgusuna bakışla çok derin bir bağ sergilemektedir. Değişim, muhafazakar ideolojinin genel kabulünde organizmanın ritmiyle uyumlu bir tarzda ortaya çıkmalıdır.²⁹ Yani Burke için, değişim vardır, ancak bu köktenci bir yıkımla değil, spontane bir şekilde ve geçmiş de muhafaza etme refleksiyle gerçekleşmelidir. Dolayısıyla Burke, Fransız Devrimi'nin ana teması olan değişimi reddetmekten ziyade, onun eski düzeni altüst eden radikalliğine muhaliftir. Burke gibi birçok muhafazakar için model ülke İngiltere'dir. Çünkü İngiltere'de değişim, tarihin doğal seyrine uygun biçimde spontane bir şekilde, bir başka ifadeyle eski hiyerarşik yapılanmaları altüst etmeden yavaş yavaş gerçekleşmiştir.³⁰

²⁶ Donald Tannenbaum, David Schultz, Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri, Çev: Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 302

²⁷ Andrew Vincent, Modern Politik İdeolojiler, s.110-111

²⁸ Bekir Berat Özipek, "Muhafazakarlık, Devrim ve Türkiye", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 67

²⁹ Andrew Vincent, Modern Politik İdeolojiler, s. 115

³⁰ Murat Yılmaz, "Mehmet Akif Ersoy", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 333

Sonuç olarak Burke, değişim olgusuna toptan bir karşı duruş sergilemiş değildir. O, sadece değişimin, her ülkenin tarihsel, politik ve toplumsal bağlamıyla uyumlu olmasını telkin etmektedir. Bununla birlikte Burke, değişim sorununu, tarihsel bir süreklilik problemi açısından da ele almış değildir. Ona göre, tarih, eylemliliğin sürekli olarak yorumlanmasını zorunlu kılmaktadır.³¹

Burke'un bu düşünceleri, devlet algısının da ipuçlarını verir mahiyettedir aslında. Burke, toplum sözleşmesini savunan düşünürlerden farklı olarak devletin mistik bir aşkınlık taşıdığını düşünür. Devletin oluşturulamaz ve bileşenlerine ayırlamaz bir yapı olduğunu düşünen Burke, araştırma nesnesi haline de getirilemeyecek olan devletin zaten hep var olduğunu, yaşayanlar, ölümler ve doğacak olanlar arasında bir ortaklık olduğunu ifade eder. Ölümsüz toplumun hem alt, hem de üst unsurlarını, hem görünen hem de görünmeyen dünyayı, hem fiziki hem de ahlâki doğaların tümünü, İlahi Yasa'nın belirlediği değişmez yerlerine sabitleyen yapıdır devlet.³²

Burke, devletin toplumsal sözleşmenin bir ürünü olduğunu iddia eden düşünürlerin savunduğu, bireylerin birbirine eşit olduğu bir doğa durumu fikrini reddeder.³³ Bu görüşü savunan düşünürlerden biri olan Locke, toplumsal sözleşme teorisi cihetinde, teorik zeminde kurgulanan bir doğa durumu tasarlamıştır. Buna göre, insanlar, devlet mekanizmasının kurulmasından önce, doğa durumu olarak tasvir edilen bir ortamda yaşamaktaydılar. Bu durum, kimsenin kimseden izin almadığı, bir başkasının iradesine tâbi olmadığı, eylemlerini doğa yasası çerçevesinde düzenlediği ve mal ve kişiliklerini özgür bir şekilde kullanma hakkına sahip oldukları tam bir özgürlük durumudur.³⁴ Yani doğa durumu, insanların mülkiyet konusunda ve eylemlerinin biçimlendirilmesi hususunda sadece *doğal hukuka* bağlı oldukları ve bu anlamda da sadece ona paralel bir şekilde hareket ettikleri bir *özgürlük durumu*'dur. Doğa durumu bununla birlikte gerek otorite, gerekse yargılama hakkının toplulukta yaşayan herkese ait olduğu ve hiç kimsenin bir başkası üzerinde herhangi bir egemenlik hakkına sahip olmadığı bir *eşitlik durumu*'dur. ³⁵ Bununla birlikte doğa durumu, savaş durumuna dö-

³¹ Mehmet Özden, "Osman Turan", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık*, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 567

³² Yüksel Taşkın, "Muhafazakar Bir Proje Olarak Türk-İslam sentezi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık*, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 382

³³ Donald Tannenbaum, David Schultz, *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, s. 301

³⁴ John Locke, *Uygar Yönetim Üzerine İki İnceleme'den Seçme Metinler*, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Derleyen: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.263

³⁵ Neşet Toki, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s. 73

nüşebilme tehlikesi içerir. Dolayısıyla söz konusu tehlikeden kaçınmak adına insanlar, bir araya gelerek akla uygun bir biçimde toplum halinde yaşamayı tercih etmişlerdir.³⁶ Bu tercihin sonucu ise, sosyal sözleşme ve devlettir. Kısacası, doğa durumunun potansiyel tehlikesinden kaçınmak adına insanlar, sivil ve siyasal bir toplum kurmayı gerekli görmüşler ve bunu da doğal hukuku yorumlayarak ve onu uygulayacak üst bir otorite belirleyerek yapmışlardır.³⁷ Burke ise, bireyci toplum anlayışını savunan Locke vb. filozofların karşısına organik teoriyi savunarak dikilir. Toplum bir sözleşmedir, ancak bu, devletin, ticari ortaklık anlaşmaları gibi bir anlaşmayla izah edilebileceği anlamına gelmez. Devlet, tarafların canı istediğinde bozacağı bir ortaklığın sonucu değildir.³⁸ "Devlet, bütün ilimlerde bir ortaklık, bütün sanatlarda bir ortaklık, bütün faziletlerde ve bütün mükemmelliklerde bir ortaklıktır. Böyle bir ortaklığın hedeflerine birçok nesil boyunca da varlamayacağından, devlet sadece yaşayanlar arasında bir ortaklık değil, ölenlerle henüz doğmamışlar arasında da bir ortaklıktır."³⁹

Burke, bireylerin mensup oldukları devlete üyeliğinin öznel bir rızaya indirgenemeyeceğini ifade eder. Çünkü böyle bir durumda, devletin ayakta kalamayacağını düşünür. Birey, devlet denen ortaklığın içine doğar. Bu anlamda içine doğduğu devletle de bir sözleşmesi vardır. Ancak bu sözleşme bireysel isteklere göre feshedilebilecek bir sözleşme değildir. Bununla birlikte toplum ve devlet içerisinde insanın yeri, onun ödevlerini de belirler.⁴⁰

İnsan- devlet ilişkisine yönelik bu bakışla, yönetilenlerin, kendilerini yönetecek olanları seçebileceğine ve oylarının eşit olduğuna ilişkin demokratik doktrini de eleştiren ve bunun aritmetik bir anlamsızlık olduğunu ifade ederek reddeden Burke'un gözünde insan, bireysel bir yurttaş değil, politik değere sahip bir varlıktır. İnsan, bu anlamda sadece mensup olduğu grubun bir üyesidir. Bu anlayışın, daha sonraları, Faşizm ve Nazizm gibi korporatif devlet anlayışına yol açtığı ifade edilebilir.⁴¹

İnsana yönelik bu bakış, insanın bizatihi bir değer olduğu kabulüne yaslanan insan hakları anlayışının da Burke tarafından reddedilmesine neden olmuştur. İnsan hakları düşüncesi, bireyin temel ve doğal haklarının

³⁶ Neşet Toka, John Locke ve Siyaset Felsefesi, s. 76-77

³⁷ Iain Hampsher- Monk, Modern Siyasal Düşünce Tarihi, s. 120

³⁸ William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, s. 267

³⁹ Burke'dan aktaran; J. M. Cameron, "Edmund Burke", Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri, Edit: Maurice Cranston, Çev: Nejat Muallimoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu:93, İstanbul, 1995, s. 97

⁴⁰ Iain Hampsher- Monk, Modern Siyasal Düşünce Tarihi, s. 350

⁴¹ William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, s. 269

güvence altına alınması yoluyla devletin sınırlandırılması düşüncesine hizmet eder. Bu yüzden insan hakları talebinin, bireylerin devlete karşı siyasî bir talebi olduğu söylenebilir. Eşitlik ilkesine dayanan insan hakları düşüncesi, dinî, etnik, siyasî farklılıklarına rağmen hiçbir insanın ayrıma tâbi tutulamayacağını ifade eder. Bu anlayışın hukuk devletiyle ilişkisi göz önüne alındığı zaman görülebileceği gibi, insan haklarına dayanmayan bir devlet "hukuk devleti" değildir.⁴² Özetle insan haklarını, dinî, etnik, felsefî vb. farklılıklarına rağmen her insanın sırf insan olması sebebiyle bir değeri olduğu ve sahip olduğu haklarının dışarıdan gelebilecek –özellikle siyasî otorite- her türlü müdahaleye kapalı olduğunu savunan bir görüş şeklinde tanımlamak mümkündür.⁴³ Burke'e göre ise, teorisyenlerin iddia ettikleri hakların hepsi aşındır ve gerek ahlaki, gerekse politik olarak sahtedirler. İnsan hakları izah edilemeyen ve sezinlenmesi de mümkün olmayan bir düşüncedir.⁴⁴ Bu noktada vurgulanması elzem bir husus vardır ki, o da, Burke'un amacı, aklın siyasal arenadaki rolünü yadsımak değil, sadece doğal haklar gibi soyut ve de teorik kavramların siyasal arenada merkezi bir yer teşkil ettiğini ya da politikayı belirlediğini reddetmektir. Bundan önce de belirtildiği gibi Burke, değişimi toptan reddeden bir düşünür değildir. Değişimin gerekli olabileceğini açık bir şekilde ifade ederken değişimin, a priori soyut düşüncelerden değil, somut problemlerle ve kurumların ruhuna yakın bir ilgiden kaynak alabileceğini ifade etmiştir. Zira Burke'a göre, Fransız Devriminin en önemli hatalarından birisi de mevcut kurumları ortadan kaldırarak, onları rasyonel düşünceler bağlamında yeniden inşa etmektir.⁴⁵ Burke, insan hakları başlığı altında ifade edilen soyut hakların anlamsızlığına vurgu yaparken, 1789 Bildirisinde ifade edilen özgürlük talebini örnek alarak, özgürlüğü insanın sahip olduğu en değerli ideal olarak görmenin, özgürlüğü soyut bir hale getirmek olacağını ifade eder.⁴⁶ Dolayısıyla Burke, Fransız Devriminin merkezi fikirlerine karşı açık bir muhalefet sergilemekten çekinmemiştir. Zira insanların eşit olduğu ve dahası mükemmelleştirilebilir oldukları kabulüne yaslanan Fransız Devrimsel hareketi, bunun insan aklının eğitilmesi ve gerek sosyal gerekse siyasal kurumlarda reform yapılması yoluyla gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Burke ise, Fransız Devrimi'nin bu merkezi düşüncesinin çok derin politik imâları

⁴² İsmet Giritli, Hasan Atilla Güngör, *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-13

⁴³ Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 56

⁴⁴ Burke'dan aktaran; J. M. Cameron, "Edmund Burke", *Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri*, s. 103

⁴⁵ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, s. 111

⁴⁶ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta, İstanbul, 2000, s. 230

olduğunu düşünmüş ve diğer birçok muhafazakar düşünür gibi bu derin imâlara karşı muhalif bir ses yükseltmiştir.⁴⁷

SONUÇ

Sonuç olarak, modern bir politik ideoloji olarak muhafazakarlık, gelenek, pragmatizm, beşeri eksiklik, organizmacılık, hiyerarşi, otorite ve mülkiyet gibi temel argümanlara dayanan ve değişime karşı geleneğin tecrübesine itaat etme tavrını yansıtan bir ideoloji olarak belirginleşirken Edmund Burke, bu gelenek içerisinde daha ihtiyatlı bir tavırla değişimi, toplumsal yaşamın spontane ritmiyle uyumlu bir tarzda ele almayı uygun görmüştür.

Fransız İhtilali'ne karşı sergilediği muhalefet, Burke'un, tarihteki en ünlü muhafazakâr siyasetçilerden biri haline gelmesini sağlamışken, Anglo-Amerikan muhafazakârlığının babası olarak tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Fransız İhtilali ile ilgili eleştirilerini kaleme aldığı eserinde bu ihtilale ciddi eleştiriler getiren Burke'un düşünceleri önceleri şüpheyle karşılanırsa da, ihtilal sonrasında, Fransa'da, ortaya çıkan karışıklıklar ve şiddet kullanımı, Burke'un bu eserinin yaygınlaşan bir kabul görmesine neden olmuştur.

Karl Marks gibi devrimci sol siyasetçiler, toplumsal reformların evrimsel bir süreçte yapılması gerektiğini savunan ve bundan dolayı da liberal bir muhafazakar olarak tanımlanan Burke'u kıyasıya eleştirirken, Winston Churchill, onu tiranlığa karşı savaşan ve toplumu farklı uçlardan gelen aşırı eğilimlere karşı savunan bir düşünür olarak tasvir etmiştir.⁴⁸

KAYNAKÇA

- CAMERON, J. M., (1995) "Edmund Burke", Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri, Maurice Cranston, (Edit), (Çev: Nejat Muallimoğlu), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu:93, İstanbul
- EBENSTEIN, William, (2001), Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, (Çev: İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul,
- ERDOĞAN, Mustafa, (2004), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara
- GİRİTLİ, İsmet, GÜNGÖR, Hasan Atilla, (2002), *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yayınları, İstanbul
- GÖZE, Ayferi, (2000), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta, İstanbul
- HAMPSHER-MONK, İain, (2004), *Modern Siyasal Düşünce Tarihi*, Çev: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 2004

⁴⁷ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, s. 94

⁴⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Edmund_Burke

- HEYWOOD Andrew, (2006), Siyaset, (Çev: Bekir Berat Özipek vd.) Liberte Yayınları, Ankara
- HEYWOOD, Andrew, (2007), Siyasi İdeolojiler, (Çev: Ahmet Kemal Bayram vd.), Adres Yayınları, Ankara
- LOCKE, John, Uygar Yönetim Üzerine İki İnceleme'den Seçme Metinler, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, (2002), (Derleyen: Mete Tunçay), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- ÖZDEN, Mehmet, "Osman Turan", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- ÖZİPEK, Bekir Berat, "Muhafazakarlık, Devrim ve Türkiye", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- TANNEMBAUM, Donald, SCHULTZ, David, (2005), Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri, (Çev: Fatih Demirci), Adres Yayınları, Ankara
- TAŞKIN, Yüksel, "Muhafazakar Bir Proje Olarak Türk-İslam sentezi", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- TOKU, Neşet, (2003), John Locke ve Siyaset Felsefesi, Liberte Yayınları, Ankara
- VINCENT, Andrew, (2006), Modern Politik İdeolojiler, (Çev: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayıncılık, İstanbul
- YILMAZ, Murat, "Mehmet Akif Ersoy", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- ZURCHER, Erik Jan, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakarlık", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5 Muhafazakarlık, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt Edit: Ahmet çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Edmund_Burke
- Hande Nur Güneş, [http://www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content &view=article&id=535:edmund-burke-ve-muhafazakarlyk&catid=115&Itemid=100077](http://www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=535:edmund-burke-ve-muhafazakarlyk&catid=115&Itemid=100077)